

тор выживания, влияния и отраслевого доминирования Украины на евроазиатском пространстве в рамках приоритетов регионального и мирового разделения труда.;

– системно подойти к проблеме воспитания подрастающего поколения. Это очень серьезная проблема, но без ее решения нет будущего у нашего государства (рождаемость, особенно коренного славянского населения, выживание села как носителя базовой украинской культуры, состояние здоровья детей, образование, особенно среднее, средне-специальное, профессионально-техническое, высшее гуманитарное, профориентация, воспитание любви к Родине, преданность отечеству, православное воспитание, сохранение традиций и исторической памяти и т.д.);

– восстановить государственную систему аттестации кадров высшей квалификации (ВАК), обеспечить структурированность и приоритетность НАН Украины, без чего говорить об инновационном пути развития Украины просто несерьезно;

– продумать и запустить реальную программу социальной реабилитации населения с учетом проблем постоянной миграции «из» и «в», состояния сельского населения и населения малых городов, экологических проблем, катастрофического состояния коммунальной инфраструктуры, состояния лекарственного оборота, доступного бесплатного медицинского обслуживания, настроений пенсионеров-силовиков с их семьями и т.д.;

– приступить (продолжить м.б.) работу по созданию системы пропагандистского воздействия на широкие массы населения для реализации идей управляющих органов власти в вопросах внешней и внутренней политики, в основу которой д. б. положены взвешенные и четкие задачи по стабилизации и развитию общества, международных отношений, поддержки канонического православия (мощный телеканал, газеты, журналы, специальное книжное издательство, план монументальной пропаганды, кинофильмы и т.д.);

– создать мощную систему подготовки кадров государственного и корпоративного управления с региональной сетью и компонентой инвестиционно-инновационной направленности с опорой на старую сохранившуюся структуру НАНУ и базовых вузов (срочно);

– продумать систему развития аграрного сектора страны, сделав его локомотивом индустриализации, опираясь в этой связи на условия продуктового обмена с концессионной составляющей в России (лес, энергоносители, цветные металлы), создание с РФ и Казахстаном зернового пула для успешной конкуренции на мировом рынке и препятствованию утечки доходов за рубеж.

И последнее. Только правильный геополитический выбор может обеспечить Украине мирное существование в длительной перспективе, которое должно быть реализовано на восстановлении исторической, экономической и социальной справедливости, обязательного постепенного формирования социального ощущения этого состояния большинством народа, что категорически невозможно при либерально-олигархической форме присвоения прибавочного продукта. Окончательно и быстро разобраться в геополитической перспективе Украине конечно же помогает системный, а не только финансовый кризис еврозоны, постепенно подрывающий «евроатлантическое единство», но и формирующий векторы геополитической ориентации Северной Европы в сторону России и ее союзников, а Восточной и Южной Европы в сторону активно подготавливаемых ресурсно Северной Африки и Средиземноморья. Такое геополитическое размежевание еврозоны и ЕС в целом изменит соотношение сил на мировой арене и даст Украине передышку для сосредоточения усилий, направленных на перспективу, а так и возможность принятия самостоятельных решений без полной зависимости от мировых игроков и монополярных «кураторов».

Список источников

1. Дзарасов С.С. От либеральной к планово-рыночной модели экономики / Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – №1. – 2011. – С. 16–29.

2. Пахомов Ю.М. Ціннісні аспекти суверенності: Україна і світ / Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – №1. – 2011. – С. 10–16.

УДК 336.764.2(045)

СТОЛЯРЧУК Я.М.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»,
професор кафедри міжнародної економіки,
д.е.н., проф.

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УКЛАДІВ ТА НОВА ПАРАДИГМА ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. В статті розкрито циклічно-нерівномірний характер розвитку капіталістичної ринкової системи та доведено, що в його основі лежить періодична зміна технологічних укладів. Обґрунтовано, що нова парадигма глобального економічного розвитку базується на синхронізації національних бізнес-циклів та прогресу технологічного способу виробництва, що дозволяє країнам, які перебувають на нижчому рівні економічного розвитку долучитись до світових досягнень інноваційного прогресу та фрагментарно опанувати галузями нових технологічних укладів.

Ключові слова: технологічний уклад, техноглобалізм, технологічний спосіб виробництва, економічна криза, економічна рецесія, глобальний економічний розвиток.

Аннотація. В статті раскрыт циклічески-неравномерный характер развития капиталистической рыночной системы и доказано, что в его основе лежит периодическое изменение технологических укладов. Обоснованно, что новая парадигма глобального экономического развития базируется на синхронизации национальных бизнес-циклов и прогресса технологического способа производства, что позволяет странам, находящимся на низшем уровне экономического развития, приблизиться к мировым достижениям инновационного прогресса и фрагментарно овладеть отраслями новых технологических укладов.

Ключевые слова: технологический уклад, техноглобализм, технологический способ производства, экономический кризис, экономическая рецессия, глобальное экономическое развитие.

Annotation. In the article the cycle and uneven character of the capitalist market system development has been exposed as well as it has been proven that the periodic change of the technological modes lies in its basis. It has been grounded, that the new paradigm of global economic development is based on synchronization of national business-cycles and progress of technological method of production, that allows less developed countries to attach to world achievements of innovative progress and to capture industries of the new technological modes fragmentary.

Key words: technological mode, tekhnoglobalizm, technological method of production, economic crisis, economic recession, global economic development.

Актуальність теми дослідження. Уже два століття прикметною ознакою як національного, так і світового економічного розвитку є його циклічний характер, як вираження динаміки суперечностей капіталістичної ринкової системи від початку їх нагромадження упродовж фази піднесення до критичного загострення в період рецесії з тимчасовим їх розв'язанням через кризу. Так, за останні півстоліття в рамках четвертої довгої хвилі (1950-2000 рр.) відбулося понад 100 рецесій з різною тривалістю і ступенем порушення економічної рівноваги. По суті вони відображали модифікації, що їх зазнали короткі економічні цикли, а саме: зменшення глибини криз за одночасного зростання їх регулярності, пріоритетність надвиробництва основного капіталу порівняно з надвиробництвом товарів, відсутність різкого зниження цін на товари і послуги у передкризовий період, скорочення тривалості фаз кризи і депресії (рецесії) на фоні подовження фаз поживлення і піднесення, посилення синхронізації національних бізнес-циклів та наростання регіональної асиметрії у протіканні фази піднесення. Такі трансформаційні зміни коротких і середніх циклів у другій половині ХХ ст. були наслідком, з одного боку, технологічної модернізації економік розвинутих країн, їх зростаючої соціалізації та реструктуризації, поглиблення інтернаціоналізації бізнесу та впровадження інноваційного менеджменту, а з другого, ефективної політики системного державного антициклічного регулювання.

Однак світова капіталістична економіка, навіть вступивши у глобалізаційну фазу свого розвитку, так і не позбавилась іманентних їй за природою суперечностей, як притаманних безпосередньо процесам виробництва, розподілу, обміну і споживання, так і між окремими фазами суспільного відтворення. І хоча в рамках глобального відтворювального процесу кожна з його фаз характеризується відносною самостійністю розвитку, проте на початку ХХІ ст. ця відокремленість досягла надмірних масштабів, що за умов стихійності суспільного виробництва викликало нагромадження територіальних та секторально-галузевих диспропорцій між виробництвом і споживанням.

Саме це і призвело до перенагромадження основного капіталу та класичної кризи надвиробництва, які ми спостерігаємо сьогодні. Однак глибина цієї кризи та характер її протікання дають підстави стверджувати про завершення формування зрілої моделі першого глобального економічного циклу.

Постановка проблеми. Глибина нинішньої економічної кризи та характер її протікання дають підстави стверджувати про завершення формування зрілої моделі першого глобального економічного циклу. В основі його механізму лежить модифікація циклічної форми руху капіталістичного відтворення в силу появи якісно нових форм прояву і поглиблення антагонізму між суспільним характером виробництва і приватним характером присвоєння його результатів на глобальному рівні. З огляду на це, одним з визначальних процесів, які потребують свого дослідження, є циклічний характер зміни технологічних укладів як основа глобального економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж наукових праць, які містять ґрунтовну розробку питань щодо генезису та еволюції теорій циклічності розвитку, слід відзначити роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Л.Антонюк, А.Бернс, А.Гальчинський, В.Геєць, С.Глазьев, М.Кондратьєв, С.Кузнець, Р.Лукас, Д.Лук'яненко, Х.Мінські, У.Мітчелл, С.Мочерний, А.Поручник, П.Самуельсон, В.Сацик, Й.Шумпетер, Ю.Яковець та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження класичного компоненту економічного циклу – зміни технологічних укладів як основи глобального економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Структура світової капіталістичної економіки як її внутрішня організація та спосіб взаємозв'язку між її елементами та компонентами у процесі багатовікового еволюційного розвитку зазнавала постійних кількісних та якісних змін, певних модифікацій та трансформацій, обумовлених системою факторів. Це, зокрема, поглиблення міжнародного поділу праці, прогрес технологічного способу виробництва, урізноманітнення типів і форм економічної власності, динамізація процесів нагромадження капіталу, розвиток

міжнародних ринків, поява нових видів трудової діяльності, а також дія демографічних, економічних, соціальних, природних та інших чинників.

Під їхнім впливом капіталістичне суспільство досягло нині постіндустріальної моделі розвитку, економічна структура якої характеризується превалюванням нематеріального сектору економіки та ключовою роллю інноваційно-технологічного компонента в її функціонуванні.

В основі таких глибоких структурних перетворень лежить процес циклічної зміни технологічних укладів, під якими розуміють комплекс технологічних процесів, у межах якого здійснюється замкнений виробничий цикл та забезпечується найбільш ефективно поєднання матеріально-речового та особистісного факторів виробництва на тому чи іншому історичному етапі світогосподарського розвитку. Саме тому кожен технологічний уклад характеризується притаманними лише йому технологічним способом світового виробництва, виробничою галузевою структурою, структурними елементами міжнародної економічної системи, типом взаємозв'язків між ними, а також відповідним інфраструктурним та інституційним забезпеченням і рівнем економічної культури загалом.

Об'єктивна причина зміни одного технологічного укладу на інший – це суперечність між потребами зростання продуктивності праці й ефективності виробництва, з одного боку, та нездатністю наявних технологій їх забезпечити внаслідок вичерпання свого ресурсу, з другого. Коли ця суперечність досягає найвищого рівня, дальший розвиток світового господарства в рамках даного технологічного базису суспільного виробництва стає неможливим, а значить, відбувається його перехід до нового укладу, який супроводжується оновленням технологічної структури світового виробництва, зростанням продуктивності праці, змінами напрямів техніко-економічного розвитку суспільства та формуванням нових форм організації виробництва та суспільних інститутів.

Світовий досвід доводить, що кожен технологічний уклад зароджувався на хвилі радикальних інновацій, котрі, втілюючи якісно новий рівень розвитку науки і техніки, ставали найбільш адекватними щодо задоволення зростаючих технологічних потреб людства, а також удосконалювали та збагачували новими компонентами технологічну основу суспільства. Варто наголосити, що соціальний попит на такі інновації завжди з'являвся в періоди технологічних та економічних криз, котрі, кидаючи виклик застарілим елементам технологічної системи світового виробництва, несли в собі потужний позитивний імпульс оновлення міжнародної економічної системи, обумовлювали глибокі зміни базових технологій та галузей світової економіки, режимів макроекономічного регулювання та основних економічних інститутів, а також принципів організації виробничої діяльності та диспозиції країн на економічній карті світу.

У даному контексті слід відзначити, що кожен технологічний уклад має свій життєвий цикл і триває доти, доки зберігаються можливості для прибуткового вкладання капіталу в розширення його виробництва спочатку в масштабі національного ринку, а потім – світових ринків. При цьому його розвиток характеризується двома протилежними тенденціями. З одного боку, відбувається зростання кількісної та якісної функціональної залежності між елементами міжнародної економічної системи, що обумовлює відносну одноманітність їхнього технологічного оновлення, пропорційність нагромадження капіталу між ними та забезпечення оптимального співвідношення між різними підсистемами міжнародної економічної системи та між окремими елементами цих підсистем. За таких умов міжнародна економічна система до досягнення технологічним укладом свого піку перебуває у стані відносної рівноваги.

З другого боку, з розвитком технологічного укладу чимраз більше посилюється тенденція до диференціації окремих галузей і сфер світової економіки та зростання їхньої відносної самостійності. Як результат – після досягнення технологічним укладом свого піку у світовому господарстві починають нагромаджуватися структурні асиметрії внаслідок того, що одні галузі ще базуються на технологіях попереднього укладу, а інші – найбільш авангардні – уже на технологіях нового укладу.

І саме ці галузі, досягаючи стрімкого зростання продуктивності праці, стають новими центрами тяжіння капіталу, який, вивільняючись із застарілих галузей, починає порушувати пропорційність між основними елементами міжнародної економічної системи та складовими технологічного способу світового виробництва. Цей процес триває доти, доки структурна асиметрія не досягне свого найвищого, граничного рівня і не стане каталізатором переходу світового виробництва до нового технологічного укладу, який здатен установити нову рівновагу міжнародної економічної системи з новими її параметрами та структурними компонентами.

Разом з тим оновлення технологічних укладів не може відбуватися одночасно ні в масштабі національної економіки, ні тим більше в межах світового господарства, оскільки інноваційний процес не здатен охопити одночасно всі сфери, галузі економіки та країни. Це відбувається, як правило, асиметрично в часовому, галузевому та територіальному вимірах, що призводить до періодичного порушення рівноваги в інноваційному розвитку країн та їх передиспозиції на економічній карті світу.

Історично в розвитку технологічних укладів виокремлюють шість етапів. Перший етап пов'язаний із промисловою революцією в Англії першої половини XVIII ст., яка пізніше стрімко поширилася на інші країни Західної Європи та Північної Америки. Вона сприяла утвердженню у всьому світі індустріального способу виробництва з притаманним йому першим технологічним укладом. Формування цього укладу відбулося на базі текстильної промисловості в результаті винайдення прядильної машини та механічного ткацького верстата. У свою чергу, текстильна промисловість, потребуючи нових, дешевших джерел енергії, створила передумови для винайдення парової машини – інновації, котра відкрила практично необмежені можливості щодо освоєння нових методів виробництва чавуну і сталі, нарощування обсягів добування кам'яного вугілля та стрімкого розвитку машинобудування (табл. 1).

Еволюція технологічних укладів [4, с. 70]

Технологічний уклад	Країна-лідер	Галузі – світові лідери	Висхідна фаза, роки	Спадна фаза, роки
Перший	Великобританія	Текстильна промисловість, виплавка чавуну	1740-1763 рр.	1763-1792 рр.
Другий	Великобританія	Залізниця, паровий двигун, важке машинобудування, хімічна промисловість, електротехніка	1792-1815 рр.	1815-1850 рр.
Третій	США	Металургія, електроенергетика, неорганічна хімія	1850-1873 рр.	1873-1914 рр.
Четвертий	США	Авто-, авіабудування, органічна хімія	1914-1945 рр.	1945-1973 рр.
П'ятий	ЄС або Східна Азія	Переробка інформації, електроніка, телекомунікації, робототехніка	1973-2000 рр.	2000-2026 рр.
Шостий	?	Нано- і біотехнології	2026-2050 рр.	2050-2080 рр.

За таких умов докорінних змін зазнала технологічна база суспільного виробництва західних країн, а індустріальна технологія стала його невід'ємним, самостійним компонентом. У результаті – технологічна структура індустрії цих держав стала більш однорідною та диверсифікованою, що забезпечило динамічне зростання продуктивності суспільної праці та формування передумов для багаторазового прискорення темпів їхнього економічного зростання.

Проте даний уклад не тільки прискорив темпи економічного розвитку західних країн, але й започаткував більш глибокий процес системної трансформації економічної структури їхніх суспільств, охопивши взаємозалежні зміни в соціальній, інституційній та демографічній сферах. Саме тому з періоду остаточного утвердження першого технологічного укладу починає чітко окреслюватися наростаючий технологічний розрив між країнами-лідерами світового господарства та відсталими державами Азії, Латинської Америки та Африки, де панували на той час доіндустріальні технологічні способи виробництва. Про це свідчить, зокрема, той факт, що у 1820 р. розрив у виробництві подушового ВВП між Великобританією та Африкою досягнув 4,7 разу, тоді як у 1700 р. він був лише 2,9 разу [5, с. 307].

З дальшим розвитком машинного способу виробництва, у процесі якого відбувалося розподілення виробництва на складові частини, розв'язання виробничих завдань за допомогою застосування науки вже не мало випадковий характер, а перетворилося на головну форму взаємозв'язку науки і виробництва. Тому логічним продовженням промислової революції першої половини XVIII ст. став новий технологічний переворот, який розгорнувся в кінці XVIII – у першій половині XIX ст. на базі формування другого технологічного укладу індустріального технологічного способу виробництва. Його ядром стало важке машинобудування, хімічна промисловість, електротехніка та транспортна інфраструктура (будівництво залізниць та судноплавних каналів).

Завдяки динамічному розвитку цих галузей промисловості провідні країни Західної Європи та Північної Америки суттєво прискорили розвиток своїх національних економік та надали їм багатогалузевий характеру на основі неухильного вдосконалення техніки та підвищення продуктивності праці. Як результат – уже до середини XIX ст. в цих державах було сформовано потужні багатогалузеві національні господарські комплекси з достатньо широким представництвом галузей, котрі уособлювали науково-технічний прогрес того часу. Саме ці галузі дозволили західним країнам здійснити швидке нагромадження капіталу, забезпечити високу динамічність та ефективність розвитку їхніх національних економік. Достатньо сказати, що в 1820-1870 рр. світові середньорічні темпи приросту ВВП на душу населення досягли рекордного на той час рівня – 0,54%, тоді як протягом 1500-1820 рр. вони не перевищували 0,05% [5, с. 306].

Утім на період панування другого технологічного укладу не припало стільки радикальних інновацій, скільки на перший уклад. Точніше кажучи, це була лише нова фаза їхнього освоєння та поширення, адже в багатьох країнах світу, як і раніше, і далі панували архаїчні способи виробництва. Набагато потужнішою за масштабами і глибиною стала технічна революція кінця XIX – початку XX ст., на базі якої в авангардних країнах почав формуватися третій технологічний уклад. Його ядром стали металургія, неорганічна хімія та енергетика на основі розробки нових джерел енергії (електрики та продуктів переробки нафти) та освоєння ефективних способів виробництва і передавання електроенергії на далекі відстані.

Підтвердженням високої динаміки національного економічного розвитку провідних країн світу в цей період є, зокрема, той факт, що лише за 1890-1910 рр. удвічі зросли обсяги виробництва металургійної продукції у Великобританії, ушестеро – у Франції та Німеччині та приблизно у вісім разів – у Бельгії і Люксембурзі. Навіть у менш індустріально розвинутих країнах Європи в цей період спостерігалось стрімке нарощування обсягів металургійного виробництва, а саме: у Швеції – утричі, в Австро-Угорщині – учетверо, в Іспанії – у шість разів, в Італії – у сім, а в Росії – у десять разів відповідно [7, с. 289].

Із цього періоду лідерські позиції у світовому рейтингу промислового виробництва починають упевнено посідати США. Висунення цієї країни у світовий економічний авангард стало можливим саме завдяки динамічному розвитку зазначених раніше, інноваційних на той час, галузей промисловості, де провідну роль відігравали вже не експериментальні, а теоретичні фундаментальні дослідження. Так, на кінець XIX ст. на США припало вже 23,7 % світового обсягу виробництва промислової продукції, тоді як на Японію – 12 %, а на європейські держави – 62 % (у тому числі на Великобританію – 14,3 %, Німеччину – 7,8 %, Францію – 7,6 %, Росію – 9,5 %, Італію – 2,2 %) [2, с. 107].

Відмітною рисою періоду панування третього технологічного укладу є поява та стрімке поглиблення внутрішньорегіональної нерівномірності економічного розвитку, насамперед на європейському континенті, унаслідок різношвидкісної динаміки процесів індустріалізації у Північно-Західній та Південно-Східній Європі. Якщо країни Північно-Західньої Європи динамічно розвивалися на основі індустріалізації та розширення колоніальних володінь, то держави Південно-Східньої Європи й далі залишалися сировинно-аграрними, будучи джерелом дешевої робочої сили та ринком збуту західноєвропейських товарів.

У XX ст. усталеність тривалих тенденцій щодо перетворення науки у безпосередній фактор виробництва та її органічного зрощування з технологічними інноваціями породила якісно нову форму технологічних переворотів – науково-технічні революції (НТР), котрі, будучи діалектичним синтезом революцій в науці і техніці, почали викликати глибокі системні трансформації структури світового виробництва на основі утвердження інтенсивного типу економічного розвитку країн. Його відмітною рисою є передусім абсолютне і навіть відносно скорочення фонду нагромадження капіталу у зв'язку з раціоналізацією і заміною вибулого основного капіталу, більш ефективним використанням засобів виробництва і прогресивних технологій у структурі основного капіталу, а також зниженням фондо- та матеріаломісткості виробництва.

Так, перша НТР, розгорнувшись у провідних країнах світу у першій половині XX ст., визначила речовий зміст четвертого технологічного укладу, який панував у 1950-1970 рр. Базуючись на трьох науково-технічних напрямках – освоєнні енергії атома, квантовій електроніці та кібернетичі – четвертий уклад забезпечив значне поширення ЕОМ, автоматичних ліній і автоматизованих систем управління виробництвом, а також стимулював динамічний розвиток атомної енергетики та хімічної промисловості. Проте найвищим науково-технічним досягненням XX ст. без перебільшення стало освоєння людиною космічного простору в результаті синтезу цілої низки науково-технічних напрямків: математики і космонавтики, теорії управління й ЕОМ, металургії й приладобудування, ракетної й оптичної техніки.

Поширення на базі першої науково-технічної революції четвертого технологічного укладу привело до рекордних за всю історію цивілізації темпів світового економічного розвитку. Так, за розрахунками А. Меддісона, протягом 1950-1973 рр. середньорічні темпи приросту світового ВВП становили майже 5 %, у країнах Західної Європи – 4,8 %, у США – 3,9 %, в Японії – 9,3 %, у Східній Європі – 4,9 %, у СРСР – 4,8 %, у Китаї – 5,0 %, в Індії – 3,5 %, у Латинській Америці – 5,4 %, в Африці – 4,43 % [8, с. 260]. У цей період високі темпи приросту були характерні й для середньодушового ВВП, зокрема, в Японії вони становили понад 8 % щороку, у країнах Західної Європи – 4,1 %, у Східній Європі – 3,8 %, у СРСР – 3,4 %, а в Китаї – 3 % [5, с. 291].

Прорив у галузі високих технологій та ефективне формування інноваційної моделі економічного розвитку, які припали на цей період, дозволили США, Японії та деяким країнам Західної Європи реалізувати принципово нові технічні рішення в електронній промисловості та інших авангардних галузях і в результаті – досягнути високих конкурентних позицій на світовому ринку.

Утім поширення першої НТР мало доволі суперечливі наслідки. Не применшуючи її позитивів, слід зазначити, що індустріальна епоха не змогла забезпечити збереження екологічної рівноваги, адже ніколи раніше природні ресурси не залучались у виробництво настільки активно. З другої ж половини XX ст. їхні поклади почали стрімко виснажуватись, а забруднення навколишнього середовища стало загрожувати людству масштабними екологічними катастрофами. Як результат – у 1970-х роках у світі розгорнулася ціла серія криз – екологічна, енергетична, технологічна та соціально-економічна, реакцією на які стала друга науково-технічна революція як матеріальна основа їх подолання.

Друга НТР, стартувавши в останній чверті XX ст., знаменувала собою становлення п'ятого технологічного укладу, векторна спрямованість якого пов'язана з виникненням комп'ютерів та розвитком інформаційних і комунікаційних технологій. Цей уклад започаткував новий «технологічний переділ» країн світового господарства, який особливо різке окреслився на рубежі 1970-1980-х років, а згодом набув ознак міждержавної технологічної асиметрії.

Водночас п'ятий технологічний уклад суттєво трансформував параметри технологічної стратифікації країн світового господарства, розширивши групу лідерів світових інноваційних процесів завдяки залученню до неї окремих держав азійського мегарегіону – колишніх аутсайдерів науково-технічного прогресу – Республіки Корея, Малайзія, Таїланду, Сінгапуру, Китаю та Індії.

Останні, на думку авторитетних експертів, у недалекому майбутньому також можуть стати альтернативними центрами технологічної експансії на розвинуті країни світу. Більшість аналітиків доходять висновку, що за збереження протягом найближчих 20-25 років нинішніх високих темпів розвитку національних економік Китаю та Індії їхній сукупний внутрішній продукт перевищить аналогічний показник найбагатших країн «Великої сімки», а до 2040 р. за основними макроекономічними показниками Китай перетвориться на першу державу світу. З цього приводу экс-голова Світового банку Дж. Вулфенсон зауважив, що «...західні нації мають бути

готові до майбутнього, в якому домінуватимуть Китай та Індія, швидке економічне зростання яких фундаментально змінить баланс сил у світі» [3].

Серед факторів, які сприяли фрагментарному опануванню економіками нових індустріальних країн технологічною моделлю розвитку та досягненню ними значних інноваційних переваг на світовому ринку, слід назвати насамперед такі, як: ефективне підключення народногосподарських комплексів до транснаціональних виробничих мереж, поглиблення науково-технічної кооперації з провідними західними компаніями, технологічна кластеризація національних економік, державна підтримка фундаментальних наукових досліджень, нарощування капіталовкладень у розвиток національного людського ресурсу, модернізація освітніх систем, підвищення якості університетської освіти, масова підготовка фахівців за спеціальностями, які презентують інноваційну модель економічного розвитку та ін.

Саме ці умови дозволили азійським країнам буквально за два десятиліття здійснити фантастичний прорив у сфері високих технологій, стрімко долучились до світових досягнень науки і техніки та сконцентрувати національний економічний потенціал на головних напрямках науково-технічного прогресу. Як результат – за короткий історичний період ці держави пройшли шлях від бідних аграрних країн до активних учасників світових інноваційних процесів та стали новими центрами світового економічного суперництва.

Про це свідчать, зокрема, оцінки експертів IMD, згідно яких в десятку світових лідерів у міжнародній конкурентоспроможності за абсолютним обсягом високотехнологічного експорту крім США (з питомою часткою експорту високих технологій у експорті промислових товарів на рівні 31,8 %), Швейцарії (21,7 %), Люксембургу (11,8 %), Данії (21,6 %), Австрії (12,7 %), Канади (14,4 %) та Швеції (16,7 %) належать також Сінгапур, Гонконг та Китай, де даний показник становить відповідно 56,6 %, 33,9 % та 34,1 % [10].

На даний час у провідних країнах світу активно формуються галузі шостого високотехнологічного укладу (біотехнології, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи, дистанційна освіта, формування мережних бізнес-співтовариств та ін.), котрі мають вирішальне значення в реалізації чергової фази науково-технічної революції та становленні постіндустріального технологічного способу виробництва і визначатимуть міжнародну конкурентоспроможність країн у 2020–2050 рр.

Підтвердженням високого динамізму формування галузей шостого технологічного укладу в країнах-лідерах світового господарства є, зокрема, чисельність наноконпаній, яких нині налічується понад 16 тис., тоді як у 1990 р. їх чисельність становила лише близько 500. Згідно даних Національної наукової організації США, підприємства, які працюватимуть у цій сфері, в найближче десятиліття створять від 800 тис. до 2 млн. нових робочих місць [11].

Високою динамікою зростання характеризуються і вартісні масштаби світового ринку нанотехнологій, які у 2009 р. становили 700 млрд. дол. США, а за оцінками авторитетних міжнародних експертів у 2015 р. досягнуть відмітки у 2 трлн. дол. США [12].

Очікується, що в найближчі десятиліття саме ці галузі сформують наймасштабніші за вартісними обсягами фонди виробничого нагромадження, що дозволить провідним країнам світу вже до кінця 2020-х років здобути відчутні результати щодо зміцнення їхніх конкурентних позицій на глобальному ринку, скорочення обсягів енергоспоживання та викидів шкідливих речовин в атмосферу, а також зростання розміру світової технологічної ренти, що присвоюється ними. Водночас країни з низькими доходами й дотепер позбавлені необхідних фінансових і людських ресурсів для освоєння не тільки шостого, але й п'ятого, а часто і четвертого технологічних укладів. Їхнє технологічне відставання, як і відставання за рівнем продуктивності праці від провідних країн світу, невпинно зростає, а отже, процес модернізації їхньої технологічної бази, очевидно, розтягнеться на багато десятиліть.

Тож нинішню міждержавну технологічну асиметрію, на нашу думку, треба розглядати в більш широкому контексті поглиблення асиметричності глобального економічного розвитку. Адже ті держави, котрі володіють технологіями вищих технологічних укладів, стають лідерами глобальної економіки, мають вищий рівень суспільного добробуту та зміцнюють свої конкурентні позиції на світовому ринку, дедалі більше дистанціюючись від своїх суперників з менш розвинутим суспільним виробництвом.

При цьому ті сектори їхніх економік, які найтісніше пов'язані з технологічним прогресом, виконують роль своєрідних «локомотивів» як національного, так і глобального економічного розвитку, оскільки саме вони визначають товарну структуру глобальної торгівлі та дозволяють державам-лідерам одержувати інноваційну ренту. Не випадково, у звіті Організації економічного співробітництва країн Латинської Америки (ECLAC) під назвою «Структурні зміни і зростання продуктивності 20 років по тому: старі проблеми, нові можливості» наголошується, що концентрація науково-технічного прогресу у провідних країнах світу не обмежується лише зосередженням у країнах-лідерах НДДКР високотехнологічних виробництв, але й справляє більш широкий вплив на поглиблення країнових диференціацій в економічному розвитку [9, с. 108].

Отже дослідження еволюції технологічних укладів (з першої половини XVIII ст.) у галузевому та територіальному розрізах дає змогу констатувати, що лише розвинуті країни світу мали змогу системно впроваджувати інновації завдяки досягненню високої продуктивності праці, динамічному перетворенню «авангардних» галузей економіки на нові сфери нагромадження капіталу, здатності формувати сукупний ринковий попит і пропонування, а також оперативного оновлювати номенклатуру продукції та постійно підвищувати стандарти життєдіяльності населення. Саме ці держави у 1960-х роках сформували світову тріаду (США – Західна Європа – Японія) і протягом майже 30 років були головними центрами світового економічного суперництва, репрезентуючи ядро міжнародної економічної системи.

Разом з тим, в умовах техноглобалізму циклічність зміни технологічних укладів набуває синхронізованого у територіальному та часовому вимірах характеру, коли за лічені роки новітні виробничо-технічні системи, розроблені провідними країнами світу, передислоковуються на периферію світового господарства і стають надбанням відсталих держав. Це суттєво трансформує параметри технологічної стратифікації країн світу та відкриває перед державами наздоганяючого розвитку широкі можливості щодо фрагментарного опанування постіндустріальною моделлю економічного розвитку та долучення до світових структурно-технологічних зрушень. Однак навіть сприятливі умови, що їх формує глобальне економічне середовище, не спроможні подолати міждержавної технологічної асиметрії, а залучення відсталих країн у глобальні техніко-економічні процеси потребує наявності достатньо розвинутого промислового потенціалу, численного контингенту високоосвіченої робочої сили та безперешкодного доступу до зовнішніх джерел інформації, капіталу і ресурсів.

Висновки. Резюмуючи вищенаведене, можна констатувати, що глобальна економіка, як і національні економіки, зазнає циклічних коливань через зміну технологій з подальшим підвищенням конкурентоспроможності виробництва та поглибленням міжнародної інтеграції. Вирішальну роль у глобальних циклах економічного розвитку відіграють інновації, які становлять основу перетворень соціально-економічних систем, визначають темпи і масштаби економічних процесів.

Список використаних джерел

1. Антициклічне регулювання ринкової економіки: глобалізацій на перспектива: монографія / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Я.М. Столярчук та ін.; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2010.
2. Болотин Б. Мировая экономика за 100 лет / Б. Болотин // МЭиМО. – 2001. – № 9.
3. Вулфенсон Дж. Запад должен подготовиться к доминированию Китая и Индии / Дж. Вулфенсон // Агентство Франс-пресс, 26 ноября 2006 г.
4. Геєц В.М. Інноваційні перспективи України: монографія. / В.М. Геєц, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006.
5. Кузык Б.Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее. В двух томах. Том 1: Теория и история цивилизаций / Б.Н. Кузык, Ю.В. Яковец. – М.: Институт экономических стратегий, 2006.
6. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот, Я.М. Столярчук та ін.; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2011.
7. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку. – К.: Знання, 2007.
8. Maddison A. The World Economy: Historical Statistics. – Paris: OECD, 2003.
9. Structural Change and Productivity Growth 20 Years Later: Old Problems, New Opportunities. – ECLAC, 2008.
10. The World Competitiveness Scoreboard 2011. – IMD, 2011.
11. <http://nano.com.ua/content/view/89/37/>
12. www.unian.net/ukr/news/news_339883.html

УДК:339.92.009.12

ТАРАНЕНКО І.В.,
Донецький національний університет,
к.е.н., доц.

ТАРАНЕНКО Ю.К.,
Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля,
с.н.с., д.т.н.

ЕКОНОМЕТРИЧНІ МОДЕЛІ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО ФАКТОРІВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇН

Анотація. В статті досліджено вплив глобалізаційного та інноваційного факторів на рівень глобальної конкурентоспроможності країн. Визначено засади формування стратегій конкурентоспроможного розвитку країн з високим та середнім рівнями глобалізації. Завдання забезпечення ефективної реалізації та посилення інноваційних та глобалізаційних переваг має бути покладене в основу стратегії конкурентоспроможного розвитку України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, глобалізація, інновації, конкурентні переваги, стратегія.

Аннотация. В статье исследовано влияние глобализационного и инновационного факторов на уровень глобальной конкурентоспособности стран. Определены основы формирования стратегий конкурентоспособного развития стран с высоким и средним уровнями глобализации. Задача обеспечения эффективной реализации и усиления инновационных и глобализационных преимуществ должна лечь в основу стратегии конкурентоспособного развития Украины.

Ключевые слова: конкурентоспособность, глобализация, инновации, конкурентные преимущества, стратегия.